

перевищував одиницю у 2008 та 2009 роках. Це свідчить про те, що коштів, залучених на депозити від населення, не вистачало навіть на задоволення потреб фізичних осіб у кредиті. Така динаміка є несприятливою для економічного розвитку, оскільки основне джерело ресурсів для банків — це депозити населення і їхній обсяг повинен бути достатнім не лише для кредитування населення, але й для кредитування суб'єктів господарювання. В іншому випадку рівновага між заощадженнями і кредитуванням не забезпечується, на задоволення потреб суб'єктів господарської діяльності у кредиті використовуються їхні ж кошти, розміщені у банках, а також запозичені кошти юридичних осіб. Причину того, що банки активізували кредитування населення у докризовий період, нарощуючи частку кредитів, наданих фізичним особам, вбачаємо у вищій прибутковості таких кредитів та наявності доступу до дешевих ресурсів у іноземній валюті. Різке зростання значень індекса використання залучених депозитів населення свідчить про імовірну недостатність кредитування економіки, ускладнення доступу підприємств до кредитних ресурсів. Тому даний показник повинен враховуватися при здійсненні аналізу та прогнозу макроекономічної ситуації.

Висновки

Отже, проведений аналіз показав, що банківське кредитування населення відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання, що є також однією з цілей сталого розвитку. Тому за допомогою регулювання банківського кредитування населення на макрорівні та активізації окремих його напрямків можна прискорити досягнення певних екологічних, соціальних та економічних цілей для забезпечення сталого економічного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Грошово-кредитна та фінансова статистика НБУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1
2. Економічна статистика [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт Державної служби статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Стрільчук Л. В. Окремі проблеми банківської системи України / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Економіка, фінанси, право. — № 6–1. — Київ : Аналітик, 2016 — с. 42 — 44.
4. Стрільчук Ю. Банківське кредитування населення: теоретичний аспект / Ю. Стрільчук // Антикризове управління економікою та фінансами [Електронний ресурс] : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., 31 травня 2017 р. / За редакцією професора В. М. Фурмана. — Київський інститут банківської справи, 2017. — С. 45 — 47. — Режим доступу: <http://www.kibs.kiev.ua/index.php/pro-nas/presa-pro-institut-visnik-kibs/konferentsiji>
5. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на економіку / Ю. І. Стрільчук // Економіка. Фінанси. право. — Київ : Аналітик, 2017. — №2/1. — С. 45 — 48
6. Стрільчук Ю. І. Інноваційні підходи до банківського кредитування населення [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // Економіка та суспільство. — Мукачеве : Мукачівський державний університет, 2017. — Випуск 8. — С. 684–689. — Режим доступу: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-8>
7. Цілі сталого розвитку 2016 — 2030 [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт ООН в Україні. — Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
8. The 21st Century Corporation: The Ceres Roadmap for Sustainability [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт CERES. — Режим доступу: <https://www.calpers.ca.gov/docs/governance/2010/ceres-roadmap-for-sustainability.pdf>

І.К. ЧУКАЄВА,

д. е. н., г.н.с., Інститут економіки та прогнозування НАН України

Інституціональне середовище функціонування та розвитку систем забезпечення вуглеводнями

У статті розглянуто проблеми розвитку інституціонального середовища функціонування систем забезпечення вуглеводнями України в сучасних економічних умовах. Зокрема, проаналізовано особливості інституційної структури систем забезпечення вуглеводнями.

Ключові слова: інститути, інституції, особливості інституціонального середовища, системи забезпечення вуглеводнями.

Институциональная среда функционирования и развития систем обеспечения углеводородами

В статье рассмотрены проблемы развития институциональной среды функционирования систем обеспечения углеводородами Украины в современных экономических условиях. В частности, проанализированы особенности институциональной структуры систем обеспечения углеводородами.

Ключевые слова: институты, институции, особенности институциональной среды, системы обеспечения углеводородами.

I. CHUKAEVA,

PhD, g.n.s., Institute of Economics and Forecasting National Academy of Sciences of Ukraine

Institutional environment of functioning and development of software hydrocarbons

The article deals with the problems of development of the institutional environment to ensure the functioning of the hydrocarbon systems of Ukraine in the current economic conditions. In particular, we analyzed the features of the institutional framework to ensure hydrocarbon systems.

Keywords: institutions, institutes, especially the institutional environment, to ensure hydrocarbon system.

Постановка проблеми. Фундаментальні інституційні зрушення, які відбуваються в період трансформації економіки є об'єктивною закономірністю, тому дослідження поведінки економічних суб'єктів необхідно проводити в контексті інституційних перетворень.

Поява принципово нових господарюючих суб'єктів призводить до зміни, як самих економічних інститутів (правил, що визначають взаємодії господарських одиниць), так і форми взаємодії і організаційної структури як економіки в цілому, так і окремих її суб'єктів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теоретичною основою аналізу і розгляду проблем реформування систем забезпечення вуглеводнями є теорія економічних інститутів. Основи цієї теорії розроблені такими дослідниками, як У. Гамільтон, Т. Верлен, Дж. Р. Коммонс, Р. Коуз, О. Уильямсон, Д. Норт, Дж. Ходсон, М. Олсон, П. Мюррел, Е. Остр, В. Каспер, Дж. Кемпбелл і ряд інших [2–7].

Сьогодні серед вчених у визначенні сутності цих понять немає однозначності, що певною мірою ускладнює їх застосування, а також кристалізує суперечності в поглядах на саму теорію інституціоналізму.

Дослідження проблем інституціонального розвитку систем забезпечення вуглеводнями, є вкрай актуальним питанням, враховуючі становище з енергетичною безпекою, яке слалося на Україні.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку і взаємозалежності трьох чинників: «інститути (правила або обмежувальні рамки) – форми взаємодії господарських одиниць – організаційна структура (організація) – які складають суть інституційних перетворень не тільки в економіці в цілому, але і в окремих її секторах, зокрема в системах забезпечення вуглеводнями.

Виклад основного матеріалу. Термін «інституціоналізм» (англ. institutionalism від лат. institutio – образ дії, звичай, напрям, вказівка) вперше використав американський економіст У. Гамільтон.

Беручи участь у зборах Американської економічної асоціації в 1918р., він застосував це слово для позначення системи поглядів на суспільство й економіку, в основі якої лежить категорія інституту [1].

Сутність інституціональної концепції, на відміну від інших, полягає в тому, що в ній економічні процеси пояснюються не тільки економічними, але і соціально-політичними, правовими, соціально-психологічними, етичними умовами життя, а також звичаями, традиціями і звичками, що існують як в житті окремої людини, так і суспільства в цілому.

Визначення поняття «інституція» і «інститут» різними вченими подано в таблиці.

В рамках сучасного інституціоналізму найбільш поширеним є трактування трактування ін-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ститутів, сформульоване Д. Нортм.

У своїй праці «Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки» (1990р.) Д.Норт визначає інститути як «правила гри в суспільстві... будь-які види обмежень, придумані для спрямування людської взаємодії».

На його думку, «інститут – це правила гри, а організації і установи – це гравці. Інститути грають роль своєрідних «дорожніх карт», що визначають можливості руху агентів» [4, С.11– 12].

Становлення нових принципів і правил взаємодії господарських одиниць і нової організацій-

ної структури має вести в кінцевому рахунку до створення умов економічного зростання і зростання суспільного добробуту.

У разі формування неефективної інституційної структури, створені інститути будуть спрямовані не на забезпечення економічного зростання і суспільного добробуту, а на перерозподіл раніше створеного і накопиченого суспільного багатства. В цьому випадку поведінка господарюючих суб'єктів може бути охарактеризоване як «ренто-орієнтована» (rent-seeking), спрямована на отримання раніше створеного суспільного ба-

Визначення поняття «інституція» та «інститут» різними вченими та виділення їх особливостей

№ з/п	Вчені	Поняття	Особливості розгляду понять
1	2	3	4
1	Т. Веблен [2]	«Інститути – це результат процесів, що відбувалися у минулому; вони пристосовані до обставин минулого, і тому не перебувають у повній гармонії з вимогами нинішнього часу». Називає інститутами самі організації, а саме держава, уряд, фірми, що так чи інакше визначають функціонування економічної системи, у тому числі юридично закріплені традиції і норми економічної поведінки, що склалися історично	Поняття «інститут» ототожнюються з поняттям «організація»
2	Дж. Р. Коммонс [3]	Ввів поняття «колективних інститутів», до яких зараховував об'єднання корпорацій, профспілок, політичних партій, які відображають професійні інтереси соціальних груп і прошарків населення	Поняття «інститут» ототожнюється з поняттям організації
3	Д. Норт [4]	Поняття «інституції» охоплює будь-які види обмежень, створені для спрямування людської взаємодії у певному напрямі. Призначення інституцій у суспільстві полягає в тому, щоб зменшити невизначеність через встановлення постійної структури людської взаємодії. Формою ж прояву інституцій є інститути (інший переклад – організації)	Поняття «інститут» та «інституція» розглядаються окремо
4	Е. Остром [5]	Інституції можуть бути визначені як набори працюючих правил для визнання того, хто має приймати рішення в певних сферах, яких спільних правил слід дотримуватися, яким процедурам необхідно слідувати, яку інформацію слід або не слід продукувати, які остаточні наслідки матимуть для індивідів ті чи інші їх дії. ... Усі правила містять приписи про те, що заборонено, що дозволено або як слід діяти...	Більш детально розглядається поняття «інституція»
5	В. Каспер [6]	Інституції – правила взаємодії людей, які по можливості обмежують опортуністичну і безладну індивідуальну поведінку, таким чином, роблячи її більш передбачуваною і тим самим полегшуючи поділ праці і створення багатства	Поняття «інституція» і «правило» використовуються як взаємо-замінні
6	Дж. Кемпбелл [7]	Інституції є фундаментом суспільного життя. Вони складаються з формальних і неформальних правил, механізмів спостереження (monitoring) і примусу (enforcement) до їх дотримання, а також систем значень, що визначають контекст, у межах якого індивіди, корпорації, профспілки, національні держави та інші організації діють і взаємодіють один з одним. Інституції є регуляторами, породженими боротьбою і угодами (домовленостями). ... Виникнувши, інституції стають потужними зовнішніми силами, що допомагають визначати, яким чином люди наповнюють змістом свій світ і діють у ньому. Вони регулюють конфлікти і таким чином забезпечують стабільність у суспільстві. Без інституцій життя робиться хаотичним і більш складним	Більш детально розглядається поняття «інституція»

гатства. І справа не тільки в неповноті сформованої системи, але і в порушенні певної послідовності формування її елементів у часі.

Інституційна теорія дозволяє зв'язати воедино розгляд таких проблем, як зміна основних правил взаємовідносин в суспільстві (в тому числі і взаємодія господарських одиниць) і зміна організаційної структури (мета якої – структурування даних взаємодій).

На відміну від традиційного (класичного) аналізу організаційної динаміки інституційна теорія бере до уваги не тільки виробничо-технологічні чинники, а й умови, пов'язані із здійсненням різних форм економічної взаємодії господарських одиниць (надзвичайно важливим напрямом організаційної динаміки в цьому випадку є мінімізація витрат, пов'язаних із взаємодією господарських одиниць, – так званих трансакційних витрат).

Таке розширення рамок аналізу дозволяє наблизити до реальності аналіз процесів зміни організаційної структури систем забезпечення вуглеводнями. При цьому не тільки інститути визначають склад і структуру організацій, а й, навпаки, організації роблять значний вплив на формування інститутів.

Одним з основних шляхів підвищення ефективності і конкурентоспроможності систем забезпечення вуглеводнями є постійні адаптивні зміни відповідно до мінливих умовам функціонування комплексу, що включають зміни:

- технологій, які використовуються;
- умов оподаткування;
- стратегій функціонування та розвитку видобувних компаній;
- організаційної структури комплексу в частині числа і типу компаній.

Останні два види змін, які пов'язані зі зміною норм і правил взаємодії компаній і зміною організаційної структури комплексу та спрямовані на контроль і скорочення витрат, і є інституціональні зміни.

По мірі зміни характеристик активів і зміни норм і правил (як технологічних, так і економічних) повинні змінюватися і правила, і форми взаємодії господарських одиниць в рамках сектора. А саме, там, де раніше економічно доцільніше було об'єднання суміжних (або послідовних) технологічних стадій в рамках єдиної власності (т. б. під егідою однієї повністю або частково інтегрованої компанії), але потім дане об'єднання перестає давати бажаний ефект. Інтегровані (повністю або частково) компанії з міркувань

економічної ефективності поступаються місця на окремих об'єктах самостійним спеціалізованим компаніям, які оперують на регіональному рівні.

Інституційні перетворення в рамках систем забезпечення вуглеводнями припускають:

- формування норм і правил, що враховують динамічні і регіональні особливості основних активів сектора – родовищ вуглеводневої сировини;
- зміна форм взаємодії господарських одиниць в рамках комплексу по мірі зміни характеристик активів – заміщення внутрішньо фірмових зв'язків і взаємодій (в рамках єдиної власності) межфірменного, що заснований на контрактних відносинах різних вузькоспеціалізованих компаній і операторів;
- еволюцію організаційної структури систем забезпечення вуглеводнями в напрямку поступового ослаблення ролі і значення великих і інтегрованих структур і компанії, в зв'язку з виникненням умов, що не дозволяють цим інститутам в повній мірі реалізувати свої організаційні переваги, і посилення ролі середніх і дрібних спеціалізованих структур і компаній;

– перенесення добувної діяльності великих інтегрованих компаній в інші нафтогазоносні провінції, в інші країни і в інші регіони світу по мірі вичерпання умов і передумов їх подальшого ефективного функціонування в рамках окремих провінцій.

Тенденції зміни сировинної бази диктують необхідність законодавчих та інституційних змін в напрямку диверсифікації організаційно-правових структур, що дозволяють доповнити економічний ефект зниження витрат шляхом економії від масштабу, який отримується в рамках вертикально інтегрованих нафтових компаній, ефектом від спеціалізації і інновацій, що досягається в рамках інших організаційно-правових утворень.

Дуже важливим аспектом проведення реформ систем забезпечення вуглеводнями є не тільки певні структурні елементи процесу змін – такі як формування вертикально-інтегрованих компаній, змін статусу власності, форм і методів державного регулювання, зміни співвідношення цін і ін., але і дослідження і оцінка динамічних аспектів цих перетворень як з точки зору зв'язку в часі різних структурних елементів (порядку їх слідування і взаємовпливу), так і з точки зору власне тимчасової динаміки перетворень.

Разом з тим необхідно мати на увазі, що в значній мірі теорія економічних інститутів розроблена й можуть бути в повній мірі застосовні до

стійко функціонуючої економіки, де процеси інституціональних змін носять інкрементарний (по Д. Норту), тобто безперервний характер і визначаються зростаючою віддачею в поєднанні з недосконалістю ринків.

Найважливішою особливістю трансформаційних процесів, які мають місце в системах забезпечення вуглеводнями, є їх дискретний характер, який виражається різкими радикальними змінами в формальних правилах і, отже економічних інститутах. Дискретне встановлення нових формальних правил і обмежень має свою значну специфіку і особливості. В його основі лежить не тільки процес накопичення змін і зіставлення повних витрат (виробничих і трансакційних), але перш за все економічна політика, спрямована на формування нових ціннових пропорцій і нової системи пріоритетів.

Тому трансформація систем забезпечення вуглеводнями включає в себе два взаємозалежних процеси – процес дискретних змін, які пов'язані з формуванням нової системи формальних правил (інститутів) і процес посилення бюджетних обмежень (т.б. формування нової системи відносних цін і пріоритетів).

Висновки

Проведений аналіз дозволив зробити висновки, що інституційна структура систем забезпечення вуглеводнями визначається поєднанням конкретних історичних, політичних і економічних умов та має:

- специфічні особливості інституційної структури в рамках даного сектора в цілому (такі як орієнтація на формування вертикально-інтегрованих організацій, – внаслідок регулярного характеру трансакцій і ідіосинкратичний характеру активів);
- підвищену роль системи специфічних інститутів (норм і правил), пов'язаних з використанням не відтворювальних ресурсів вуглеводневої сировини;
- особливості інституційної структури в конкретних соціально-економічних і політичних умовах – як у світі в цілому, так і в окремих країнах (такі наприклад, як бурхливий розвиток дер-

жавних національних нафтових компаній в більшості країн світу в 60–800 рр.);

- динаміку інституційних перетворень – як в рамках ринково-орієнтованої економіки, так і в рамках переходу від однієї системи до іншої (прагнення практично всіх держав забезпечити високу ступінь контролю за станом і поведінкою організацій в даному секторі);

Всі зазначені вище особливості визначають два найбільш істотні відмінності систем забезпечення вуглеводнями від інших секторів економіки:

- на рівні окремих організацій – значно більші масштаби і ступінь інтеграції в рамках окремих фірм у порівнянні з іншими секторами економіки;
- на рівні інституційної структури окремої країни – підвищену роль держави і державних інститутів у функціонуванні систем забезпечення вуглеводнями, в рамках проблем трансформації її інституційної структури.

Список використаних джерел

1. Тарушкин А.Б. Институциональная экономика: учебное пособие / А. Б. Тарушкин. – СПб.: Питер, 2004. – 368 с.
2. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен; пер. сангл., вступ. ст. С.Г. Сорокиной; общ. ред. В.В. Мотылевой. – М.: Прогресс, 1984. – 367 с.
3. Коммонс Дж. Институциональная экономика [Электронный ресурс] / Дж. Коммонс; пер. А. А. Курышевой // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2007. – № 4, т. 5. – С. 59–70. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/505/883/1219/journal5.4-8.pdf>.
4. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки [Електронний ресурс] / Д. Норт. – Режим доступу: <http://www.schumpeter.ru/content/Nort-institutes.pdf>.
5. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action / E. Ostrom. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – P. 51.
6. Kasper W. Institutional economics: social order and public policy / W. Kasper. – Bodmin, Cornwall, 1999. – P. 30.
7. Campbell J.L. Institutional Change and Globalization / J.L. Campbell. – Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2004. – P. 1.